

PÄÄKIRJOITUS

Jan Löfström, Annukka Jauhiainen & Jarmo Kinos

Syyskuussa 2017 tulee kuluneeksi tasan 125 vuotta siitä, kun Helsingissä sijainneen Sörnäisten kansanlastentarhan yhteydessä alkoi Suomen kautta aikain ensimmäinen lastentarhanopettajia kouluttava kurssi. Lastentarhanopettajakoulutuksen juhlavuotta 2017 vietetään lukuisten seminaarien ja muiden tapahtumien merkeissä. Kasvatus ja Aika liittyy mukaan juhlintaan tällä teemanumerolla, jonka aihe on varhaiskasvatus.

Kasvatus ja Aika on kasvatuksen, koulutuksen ja opetuksen kysymyksiä historiallis-yhteiskunnallisista näkökulmista tarkasteleva julkaisu. Näiden näkökulmien tärkeys on siinä, että nykyisten, vaikkapa koulutusta ja kasvatusta koskevien rakenteiden ja käytäntöjen rakentava, kriittinen pohdinta ja kehittäminen edellyttää kykyä nähdä niille erilaisia vaihtoehtoja. Nykyinen asiointi tuntuu helposti itsestäänselvyydeltä. Kun sen rinnalle asetetaan alueellisesti tai ajallisesti toisenlaisesta ympäristöstä peräisin olevia tapauksia, havaintoja ja kokemuksia, nähdään selvemmin, että asiat voisivat olla toisin kuin tällä hetkellä. Se voi kannustaa etsimään entistä parempia ratkaisuja mutta myös auttaa tunnistamaan, mikä nykyisissä ratkaisuissa on kestävä, ja lisätä uskoa siihen, että tulevaisuuteen voidaan vaikuttaa. Historiallis-yhteiskunnallisessa näkökulmassa on siten vahvasti tulevaisuuteen suuntautuva elementti.

Kun katse käännetään kasvatus- ja opetustyön yksittäisen toimijan tasolle, historiallis-yhteiskunnallisen näkökulman merkitys on siinä, että se auttaa syventämään toimijan ammatillista itseymmärrystä ja käsitystä oman työn reunaehdoista. Päiväkotitoiminta on historiallisesti sijoittunut lukuisten jännitteiden värittämälle alueelle yksityisen ja julkisen, kodin ja koulun, ja perheen ja yhteiskunnan välille. Lastentarhanopettajien omakuvassa 1900-alun vuosikymmeninä esiintyi vahvana ajatus, että lastentarha ei ole koulu eivätkä tarhojen ”kasvattajattaret” ole opettajia, vaan ”henkisen” äitiyden toteuttajia (Meretniemi 2015). Ajan myötä lastentarhaan kohdistuvat vaatimukset ja odotukset yhteiskunnassa kuitenkin kasvoivat ja ”kasvattajataren” ammatista tuli yhä enemmän moderni professio. Hallinnollisesti lastentarhat ja päiväkodit ovat kuuluneet vaihtelevasti eri hallinnonaloille; viimeisin muutos on ollut varhaiskasvatuksen siirto sosiaali- ja terveysministeriöstä opetus- ja kulttuuriministeriöön vuonna 2013. Nämä rajanvedot ovat olleet tärkeitä kysymyksiä sosiaali-, koulutus- ja perhepoliittisesti ja myös työmarkkina- ja talouspoliittisesti, päivähoitoa on viime vuosina pohdittu päättävillä tahoilla paljon sen kannalta, millä ratkaisuilla pienten lasten vanhemmat saataisiin joutuisasti kotoa takaisin työmarkkinoille.

Se, millaisia kertomuksia varhaiskasvatuksen historiallisesta kehityksestä kerrotaan, kytkeytyy poliittis-yhteiskunnallisiin tekijöihin ja näkemyseroihin. Kertomuksilla on puolestaan vaikutusta siihen, miten kansalaiset näkevät päiväkotipalvelujen tavoitteet, edellytykset ja tulevaisuuden vaihtoehdot.

Varhaiskasvatus on historiallisesta alusta saakka ollut kansalaiskasvatusta, ja 2000-luvulla tämä tehtävä on tulkittu yhä enemmän demokratia- ja osallisuuskasvatuksen käsitteillä. Lapsi ei ole jossain tulevaisuudessa odottavien aikojen kansalainen vaan ”jo-kansalainen”, jolla on lapsikansalaisen oikeutensa ja jonka tulee voida osallistua edellytystensä

mukaan itseään koskevista asioista päättämiseen. Päiväkodeissa lasten oman äänen kuunteleminen ei kuitenkaan liene edelleenkaan kovin tavallista, vaikka erilaisia osallistumisen ja vaikuttamisen käytäntöjä on kehitetty. Kuten muun muassa ruotsalainen Klara Dolk (2013) on havainnut, pienet lapset osaavat hyvin nähdä, onko aikuisten heille tarjoama tilaisuus esittää mielipiteensä päiväkodin asioista todellinen vaikuttamismahdollisuus vai eräänlainen lavastettu muodollisuus, aikuisten valmiiksi ajatteleman päätöksen näennäisdemokratinen vahvistusakti. Demokratiakasvatuksen tavoite asettaakin lastentarhanopettajille ja varhaiskasvatuksen alan kouluttajille uusia vaatimuksia: miten osallistaa lapsia – ja tulevia varhaiskasvattajia, jotta he vuorostaan osaavat entistä paremmin osallistaa lapsia päiväkodissa? Myös vanhempien osallisuus päiväkotien toiminnan kehittämässä on tärkeää ottaa huomioon, kuten eräässä tämän teemanumeron kirjoituksessa myös tuodaan esiin.

Teemanumerossamme on kolme artikkelia, kolme katsausta ja neljä puheenvuoro- tai ajankohtaista-tyyppistä kirjoitusta. Johdatuksen teemanumeron keskeiseen taustaan eli suomalaisen lastentarhanopettajakoulutuksen kehitykseen tarjoavat Juhani Hytösen ja Maija Meretniemen, Taina Sillanpään, Liisa Lauerman ja Jan Löfströmin kirjoitukset. Eeva-Leena Onnismaan, Marjatta Kallialan ja Leena Tahkokallion artikkeli linkittyy läheisesti edellä mainittuihin teksteihin, sillä se käsittelee lähihistorian ja nykyhetken näkökulmasta lastentarhanopettajakoulutuksen asemoitumista suhteessa kasvatus- ja sosiaalialojen koulutukseen. Suomalaisen varhaiskasvatustieteen painopistealueita ja tulevaisuuden näkymiä tarkastelevat puolestaan katsauksissaan Maarit Alasuutari ja Raija Raittila sekä Raija Raittila, Tarja Liinamaa ja Leila Tuominiemi. Muistitietohistoria ja sen tarjoamat näkymät lapsuuteen ja lastentarhakokemuksiin ovat taas Taina Sillanpään katsauksen aiheena. Myös varhaiserityiskasvatus on edustettuna teemanumerossamme, sitä käsittelevät sekä Kaisu Hermanfors että Päivi Pihlaja ja Marita Neitola kirjoituksissaan. Jälkimmäiset nostavat esiin myös ajankohtaisen kysymyksen yksityisten varhaiskasvatuspalvelujen esiinmarssista julkisen päivähoidon rinnalle. Ajankohtaisia päiväkotiarkeen liittyviä teemoja käsittelevät myös Merja Koivula ja Marleena Mustola (tieto- ja viestintäteknikan läsnäolo ja käyttö päiväkodeissa) sekä Taina Kyrönlampi ja Hannele Karikoski (vanhempien osallistaminen päiväkodeissa) ja Satu Karjalainen ja Anna-Maija Puroila (lasten keskinäisen kanssakäymisen oma kulttuuri ja sen yhteisöllisyyden ilmentymät päiväkodin arjessa).

Kirjallisuus

Dolk, Klara 2013. *Bångstyriga barn. Makt, normer och delaktighet i förskolan*. Stockholm: Ordfront.

Meretniemi, Maija 2015. *Hyvä koti ja henkinen äitiys lastentarhatyön esikuvina. Aate- ja käsitehistoriallinen tutkielma Suomen varhaiskasvatuksen taustasta*. Helsingin yliopisto, käyttäytymistieteellinen tiedekunta, opettajankoulutuslaitos. Tutkimuksia 369.

Dos. Jan Löfström, PhD, on historian ja yhteiskunnallisten aineiden didaktiikan yliopistonlehtori Helsingin yliopiston kasvatustieteellisessä tiedekunnassa.

Annikka Jauhiainen, PhD, on kasvatustieteen lehtori Turun yliopistossa kasvatustieteiden laitoksella.

KT Jarmo Kinon, dosentti, työskentelee kasvatustieteen professorina Turun yliopiston Rauman opettajankoulutuslaitoksella.